

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОГО, МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
ТА
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО НОТАРІАЛЬНИХ
ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка IV курсу 10-482з група
Спеціальності: 081 «Право»
Освітньо-професійної програми «Право»

Янкова Ганна Миколаївна

Керівник к.ю.н., доц. Гавловська А.О.

Рецензент д.ю.н., проф. Галунько В.М.

Івано-Франківськ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 Теоретико-правові засади забезпечення доступу до нотаріальних послуг.....	7
1.1 Поняття та сутність нотаріальних послуг у системі захисту прав і законних інтересів особи.....	7
1.2 Право на доступ до нотаріальних послуг як складова права на правову допомогу.....	11
1.3 Нормативно-правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні та міжнародні стандарти.....	15
РОЗДІЛ 2 Особливості правового забезпечення доступу до нотаріальних послуг в умовах воєнного стану.....	20
2.1 Вплив воєнного стану на організацію та здійснення нотаріальної діяльності.....	20
2.2 Обмеження та спрощення доступу до нотаріальних послуг під час воєнного стану.....	24
2.3 Проблеми реалізації права на нотаріальні послуги та напрями вдосконалення правового регулювання в умовах воєнного стану.....	28
ВИСНОВКИ.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розбудова правової держави неможлива без дієвих механізмів гарантування цивільних прав, де інституту нотаріату відведена ключова роль у сфері превентивного правосуддя. Повномасштабна військова агресія спричинила безпрецедентні загрози для юридичної безпеки населення, що супроводжується масовою міграцією, руйнуванням інфраструктури та ризиками втрати майна. У таких екстраординарних реаліях суспільна потреба у стабільній правничій допомозі стрімко зростає, вимагаючи від системи органів нотаріату миттєвої адаптації задля безперервного та ефективного захисту інтересів як фізичних, так і юридичних осіб.

Реагуючи на кризові умови, держава запровадила дуалістичний механізм регулювання, який поєднує лібералізацію окремих процедур із жорсткими безпековими обмеженнями. З метою подолання інфраструктурних бар'єрів було імплементовано принцип екстериторіальності при оформленні спадщини, надано квазінотаріальні повноваження командирам військових формувань, а також відкрито дистанційний доступ до послуг для українців за кордоном через цифрові платформи. Натомість, для захисту майнових інтересів введено запобіжники щодо відчуження цінного майна та застосовано спеціальні санкційні вимоги. Проте форсована імплементація цих норм на практиці оголила низку колізій, зокрема проблему забезпечення рівності прав іноземців-резидентів, логістичні перепони та потенційні кіберзагрози.

Вимушена трансформація означеної сфери засвідчила гостру необхідність системного наукового осмислення оновленої нормативної бази. Вразливість конфіденційних даних в епоху прискореної цифровізації, проблема правової фрагментарності та складність пошуку балансу між вимогами національної безпеки й конституційними гарантіями прав людини зумовлюють потребу в розробці новітніх доктринальних підходів. З огляду

на це, комплексне вивчення механізмів та правових інструментів, що забезпечують доступність нотаріальних послуг під час дії правового режиму воєнного стану, характеризується надзвичайно високим рівнем теоретичної і практичної значущості.

Аналіз останніх досліджень. Останні дослідження з питань функціонування інституту нотаріату та забезпечення доступу до нотаріальних послуг, включаючи роботи О. Г. Тимошук, О. Письменного, М. С. Долинської, Т. Ярошевської, Л. І. Вдовіченої, К. І. Чижмарь, А. В. Мединської, С. Я. Фурси, В. В. Баранкової та Н. М. Денисяк, зосереджені на постійній адаптації профільного законодавства та нотаріальної практики до екстраординарних умов воєнного стану, а також на активній інтеграції цифрових інструментів (е-нотаріат, дистанційні послуги) у сферу правової допомоги. Водночас значний масив наукових розвідок спрямований на аналіз ефективності розширених повноважень квазінотаріальних органів на передовій, удосконалення адміністративно-правового статусу та професійної етики нотаріусів, чітку класифікацію їхніх прав і обов'язків, а також на посилення механізмів юридичної відповідальності (зокрема щодо захисту нотаріальної таємниці) для гарантування безперервності послуг та підвищення загальної стійкості системи захисту цивільних прав в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в контексті наукових досліджень відповідно до Стратегія розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр. (затверджено Постановою загальних борів НАПрН України від 26.03.21 р. від 12-21), тематики науково-дослідної роботи кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права Херсонського державного університету «Теоретичні та практичні проблеми розвитку окремих галузей права» (номер державної реєстрації – 0124U002381). Тему кваліфікаційної роботи затверджено Вченою радою Херсонського державного університету (наказ №185-Д від 27.03.2026 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного теоретико-правового аналізу особливостей забезпечення доступу до нотаріальних послуг в умовах воєнного стану, виявленні існуючих нормативних колізій та розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення профільного законодавства.

Для досягнення вказаної мети було поставлено такі **завдання**:

- 1) розкрити сутнісні характеристики нотаріальних послуг як інструменту захисту прав та інтересів особи;
- 2) з'ясувати місце права на нотаріальні послуги у загальній системі професійної правничої допомоги;
- 3) проаналізувати вітчизняну нормативну базу та міжнародні стандарти у сфері нотаріальної діяльності;
- 4) дослідити вплив правового режиму воєнного стану на організаційні та процедурні засади роботи нотаріусів;
- 5) оцінити ефективність запроваджених державою механізмів спрощення та обмеження нотаріальних процедур в умовах збройного конфлікту;
- 6) виокремити ключові проблеми правозастосовної практики та сформулювати перспективні шляхи оптимізації законодавчого регулювання.

Об'єкт і предмет дослідження. **Об'єкт дослідження** – суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у процесі реалізації і гарантування права особи на доступ до нотаріальних послуг.

Предмет дослідження – правове забезпечення доступу до нотаріальних послуг в умовах правового режиму воєнного стану.

Методи дослідження. Методологічний фундамент роботи спирається на гармонійне поєднання загальнонаукових та спеціально-правових інструментів пізнання. Завдяки діалектичному підходу вдалося простежити еволюцію інституту нотаріату та розкрити дуалістичну природу

нотаріальних послуг в екстраординарних умовах; системно-структурний інструментарій сприяв комплексному аналізу механізмів організації нотаріальної діяльності та елементів доступу до правової допомоги; порівняльно-правовий метод використано з метою співставлення вітчизняного нормативного регулювання із загальновизнаними міжнародними стандартами і прецедентами ЄСПЛ; формально-юридичний (догматичний) прийом дозволив здійснити ґрунтовне тлумачення приписів профільного законодавства, зокрема постанов Уряду та наказів Мін'юсту щодо функціонування нотаріату під час війни; емпіричний метод застосовано для вивчення актуальної правозастосовної практики, матеріалів судових справ та офіційних роз'яснень державних інституцій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження були представлені на Студентській науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки та права: регіональний, міжнародний та глобалізаційний аспекти» (ХДУ, м. Івано-Франківськ, 03.04.2026 р.), тема доповіді «Цифровізація нотаріальних послуг в умовах воєнного стану»

Структура роботи. Архітектоніка кваліфікаційного дослідження сформована відповідно до його мети та завдань і включає вступну частину, два розділи, які поділяються на шість підрозділів, підсумкові висновки, а також перелік використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО НОТАРІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

1.1 Поняття та сутність нотаріальних послуг у системі захисту прав і законних інтересів особи

Утвердження України як суверенної, демократичної та правової держави нерозривно пов'язане із забезпеченням ефективного механізму реалізації та захисту основоположних прав і свобод людини. Згідно зі статтею 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу, що є одним із ключових чинників активної участі громадян у правовому житті країни. У системі органів та інституцій, покликаних гарантувати такий захист, особливе місце посідає нотаріат. В умовах глобалізаційних змін, цифровізації та, насамперед, викликів воєнного стану, концептуальне розуміння *поняття та сутності нотаріальних послуг* набуває нового наукового і практичного значення.

У сучасній юридичній науці підходи до визначення поняття нотаріату та нотаріальних послуг є багатограними та дискусійними. Як слушно зазначає М. М. Дякович, нотаріальна діяльність відображає унікальний правовий інститут, основним завданням якого є охорона та захист суб'єктивних прав громадян у приватноправовій сфері. Водночас С. Я. Фурса та Є. І. Фурса наголошують, що стратегічними завданнями нотаріату є саме *правоохоронна та правозахисна діяльність*. Глибше сутність цього явища розкриває Н. М. Денисяк, вказуючи, що сучасний нотаріат, функціонуючи як орган безспірної юрисдикції, надає правочинам публічної довіри та підвищує доказову силу документів, виконуючи при цьому фундаментальну превентивну функцію щодо запобігання майбутнім спорам. Своєю чергою, В. Безчасний пропонує ширший підхід, розглядаючи

нотаріат у трьох вимірах: як систему органів і посадових осіб, як самостійну галузь законодавства та як спеціальну навчальну дисципліну.

На законодавчому рівні базове визначення закріплене у статті 1 Закону України «Про нотаріат», де вказано, що нотаріат в Україні — *це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії з метою надання їм юридичної вірогідності*. Проте у науковій доктрині це легальне визначення піддається обґрунтованій критиці. Так, С. Я. Фурса вказує на його недосконалість через надмірний акцент на організаційній структурі та відсутність розкриття правового зв'язку нотаріату з державою. Схожої думки дотримується Н. Васирина, яка вважає, що закон фіксує лише імперативний елемент, опускаючи природу публічної діяльності, спрямованої на захист суспільних відносин. Більш досконалим видається підхід Л. Сміяна, Ю. Нікітіна та П. Хоменка, які пропонують розглядати нотаріат як *правовий інститут, покликаний забезпечувати позасудову охорону та захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб шляхом вчинення нотаріальних дій у межах безспірних правовідносин*. З огляду на це, А. В. Мединська пропонує власне визначення: нотаріат — це правовий інститут, що забезпечує здійснення нотаріальних дій, спрямованих на підтвердження та закріплення прав і законних інтересів осіб, виконуючи функції правового контролю та гарантії законності.

Сутність нотаріальної послуги полягає у її *дуалістичній правовій природі*. З одного боку, вона має публічно-правовий характер, оскільки нотаріус діє від імені держави, реалізуючи делеговані йому владні повноваження щодо надання документам презумпції достовірності та офіційної сили. З іншого боку, нотаріальна послуга має яскраво виражений приватноправовий характер, адже вона ініціюється виключно за добровільним зверненням особи для задоволення її приватних інтересів (наприклад, оформлення спадщини, посвідчення договору) у ситуаціях, де

відсутній правовий спір,. Таким чином, нотаріальна послуга є актом *«превентивного правосуддя»*, який стабілізує цивільний оборот та розвантажує судову систему,.

Попри теоретичну сформованість інституту, сучасна практика оголила низку критичних проблем у сфері забезпечення доступу до нотаріальних послуг, особливо в умовах правового режиму воєнного стану:

1. *Теоретико-нормативна прогалина щодо визначення «нотаріальної послуги»*. Чинне законодавство України оперує терміном «нотаріальна дія», проте практично ігнорує категорію «нотаріальна послуга». Це призводить до звуженого розуміння ролі нотаріуса лише як реєстратора, нівелюючи його функції як незалежного правового радника та гаранта захисту прав.

2. *Фізичні та юрисдикційні бар'єри в умовах збройної агресії*. Як зазначають Л. І. Вдовічена та А. Ю. Павлюк, війна створила безпрецедентні виклики: загрозу знищення нотаріальних архівів, тимчасову окупацію територій, переміщення осіб та періодичне відключення доступу до державних реєстрів з міркувань національної безпеки,., Це призвело до колапсу в оформленні спадщини та посвідченні правочинів на початку повномасштабного вторгнення,.

3. *Ризики прискореної цифровізації*. Перехід до електронного нотаріату (Е-нотаріату) та створення Електронного реєстру нотаріальних дій (ЕРНД), хоч і є позитивним кроком, породжує нові загрози для *нотаріальної таємниці* та кібербезпеки. Відсутність чіткої кримінальної відповідальності за розголошення нотаріальної таємниці створює ризики несанкціонованого витоку персональних даних з цифрових баз,.,

4. *Обмеження прав окремих категорій осіб*. Застосування санкційних норм до громадян держави-агресора, які на законних підставах проживають в Україні, спричинило колізії, коли нотаріуси масово відмовляли їм у будь-яких послугах, що викликало втручання

Уповноваженого ВРУ з прав людини задля захисту базових конституційних прав,.

Для оптимізації доступу до нотаріальних послуг та захисту прав громадян пропонуються такі шляхи вдосконалення:

По-перше, на законодавчому рівні (шляхом прийняття нового Закону «Про нотаріат» або внесення змін до чинного) необхідно нормативно розмежувати поняття «нотаріальна дія» (як процесуальний акт) та «нотаріальна послуга» (як комплексна правова допомога, що включає консультування, правовий аналіз та безпосереднє вчинення дії). Це розширить правову природу нотаріату від суто реєстраційної до правозахисної.

По-друге, для забезпечення безперервності послуг в умовах воєнного стану слід і надалі вдосконалювати механізми екстериторіальності. Позитивним є запровадження принципу заведення спадкової справи будь-яким нотаріусом незалежно від місця відкриття спадщини, а також розширення повноважень військових командирів щодо посвідчення заповітів та довіреностей захисників, Цю практику слід інституалізувати на постійній основі для військовослужбовців. Також важливо підтримати ініціативи Мін'юсту щодо дозволу нотаріусам із зон бойових дій тимчасово змінювати адресу розташування робочого місця в межах області для збереження архівів та доступу громадян до послуг.

По-третє, розвиток Е-нотаріату (зокрема системи «е-Консул» для українців за кордоном та повноцінного запуску ЕРНД) повинен супроводжуватися встановленням жорстких кримінально-правових санкцій. Як пропонує А. В. Мединська, доцільно доповнити Кримінальний кодекс України спеціальною статтею (наприклад, ст. 365-6), яка передбачатиме сувору відповідальність за порушення нотаріальної таємниці, Це убезпечить процес цифровізації та посилить довіру суспільства.

По-четверте, розширення функціоналу нотаріусів через впровадження *нотаріальної медіації*,. Створення єдиного реєстру

нотаріусів-медіаторів дозволить вирішувати спадкові, сімейні та корпоративні спори у досудовому порядку,, що особливо актуально в умовах перевантаженості судів під час війни.

Отже, нотаріальні послуги за своєю сутністю є комплексним інструментом превентивного правосуддя, який гарантує юридичну безпеку особи. Їх адаптація до кризових умов сьогодення вимагає гнучкого поєднання інноваційних цифрових технологій, розширення екстериторіальних можливостей та посилення гарантій захисту нотаріальної таємниці.

1.2 Право на доступ до нотаріальних послуг як складова права на правову допомогу

У системі конституційних гарантій сучасної демократичної держави особливе місце посідає право людини на правову допомогу. Відповідно до статті 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу, а у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Як слушно зазначає А. В. Мединська, можливість отримати правову допомогу є невід'ємним правом кожної людини, що тісно пов'язане з її правовим статусом та є ключовим чинником, який сприяє активній участі громадян у житті країни. Інститут нотаріату, поряд з адвокатурою, є фундаментальним механізмом реалізації цього конституційного права в межах безспірної цивільної юрисдикції. Отже, *право на доступ до нотаріальних послуг слід розглядати як органічну та невід'ємну складову загального права на правову допомогу*, яка гарантує особі превентивний захист її майнових і немайнових прав, стабільність правочинів та юридичну безпеку.

Концептуальне розуміння доступу до нотаріальних послуг вимагає врахування міжнародних стандартів, зокрема практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Європейська конвенція про захист прав людини і

основоположних свобод (ЄКПЛ) встановлює високі стандарти правозахисту, які прямо впливають на нотаріальну практику. Наприклад, рішення ЄСПЛ у справах *«Кечко проти України»* та *«Щокін проти України»* наголошують на важливості дотримання принципів законності, справедливості та рівного ставлення при вирішенні майнових і податкових питань. Для нотаріуса це означає безумовний обов'язок забезпечувати рівний доступ до послуг та захищати право на мирне володіння майном (ст. 1 Протоколу №1 до ЄКПЛ) без жодних проявів дискримінації.

Забезпечення доступу до нотаріальних послуг зіткнулося з безпрецедентними викликами в умовах повномасштабної збройної агресії та введення правового режиму воєнного стану. Дослідники Л. І. Вдовічена та А. Ю. Павлюк акцентують увагу на тому, що в період війни потреба у правовій визначеності зростає на тлі ризиків для життя, втрати майна та переміщення осіб. Відповідно, виникає низка проблемних аспектів:

1. *Фізичні та інфраструктурні бар'єри у зонах бойових дій.* Через тимчасову окупацію, руйнування інфраструктури та обмеження роботи єдиних та державних реєстрів на початку вторгнення доступ до нотаріусів був критично ускладнений. Хоча держава відновила роботу більшості реєстрів, фізична небезпека для нотаріусів та їхніх архівів у прифронтових зонах залишається значною перешкодою для надання правової допомоги.

2. *Дискримінаційні ризики та колізії законодавства щодо іноземців.* Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» було встановлено, що нотаріуси зобов'язані відмовляти у вчиненні нотаріальних дій громадянам Російської Федерації або пов'язаним з нею юридичним особам. Водночас це породило правову колізію: громадяни РФ, які на законних підставах проживають в Україні, масово стикалися з відмовами в оформленні життєво необхідних довіреностей. Як роз'яснив Уповноважений ВРУ з прав людини, стаття 26 Конституції України гарантує іноземцям, що законно перебувають в Україні, ті ж права і свободи, що й громадянам. Таким чином, формальне

застосування Постанови № 164 без з'ясування статусу особи призводило до неправомірного обмеження права на правову допомогу.

3. Ризики цифровізації та захисту нотаріальної таємниці. Задля подолання територіальних бар'єрів держава активно впроваджує цифровізацію. З 1 липня 2025 року стартував пілотний проєкт «е-Консул», що дозволяє українцям за кордоном дистанційно формувати довіреності та заяви. Також впроваджується Електронний реєстр нотаріальних дій (ЕРНД). Однак, як зазначає А. В. Мединська, розширення цифрового доступу супроводжується ризиком витоку конфіденційної інформації. Чинне законодавство України не передбачає спеціальної кримінальної відповідальності за розголошення нотаріальної таємниці, що робить цей інститут вразливим перед кіберзагрозами та зловживаннями.

4. Обмеження прав військовослужбовців у зоні ведення бойових дій. Захисники України, перебуваючи на передовій, фізично не можуть звернутися до цивільного нотаріуса для складання заповіту чи довіреності, що прямо обмежує їхнє право на правову допомогу та розпорядження майном.

Для гарантування повноцінного та безперешкодного доступу до нотаріальних послуг як складової права на правову допомогу необхідно впровадити низку законодавчих та організаційних змін:

По-перше, для подолання бар'єрів у зонах бойових дій слід вітати та інституціоналізувати Наказ Мін'юсту (№1521/5 від 30.05.2025), який дозволяє приватним нотаріусам з територій можливих чи активних бойових дій *тимчасово змінювати адресу розташування своєї контори в межах області* на час воєнного стану. Це гарантує безперервність нотаріальних послуг. Також необхідно на постійній основі закріпити принцип екстериторіальності при заведенні спадкових справ, що дозволяє громадянам звертатися до будь-якого нотаріуса України незалежно від місця відкриття спадщини.

По-друге, для забезпечення правової допомоги захисникам слід продовжувати вдосконалювати механізм квазінотаріальних дій. Наділення командирів військових частин повноваженнями посвідчувати довіреності, заповіти, а також *особисті розпорядження на випадок загибелі, полону або зникнення безвісти* є ефективним кроком. У майбутньому необхідно забезпечити автоматизовану передачу цих документів до єдиних реєстрів через захищені канали зв'язку Міністерства оборони та Мін'юсту для уникнення їх втрати.

По-третє, для усунення дискримінаційних ризиків щодо осіб, пов'язаних із державою-агресором, які на законних підставах проживають в Україні, необхідно внести уточнення до Постанови КМУ № 164. Слід розробити чіткий алгоритм для нотаріусів, який би зобов'язував їх перевіряти наявність законних підстав перебування іноземця в Україні (наприклад, посвідки на постійне проживання) та здійснювати перевірку за санкційними списками РНБО. Це дозволить дотриматися балансу між національною безпекою та вимогами статті 26 Конституції України.

По-четверте, цифровізація доступу до послуг (система «е-Консул», ЕРНД) повинна супроводжуватися жорсткими гарантіями безпеки. Розділяючи пропозицію А. В. Мединської, нагальною є потреба *криміналізувати порушення нотаріальної таємниці*. Пропонується доповнити Кримінальний кодекс України новою статтею 365-6 «Порушення нотаріальної таємниці», яка передбачатиме покарання у вигляді штрафу або обмеження волі (а за корисливі мотиви — позбавлення волі) за незаконне розголошення конфіденційної інформації нотаріусом або іншою особою, уповноваженою на вчинення нотаріальних дій. Додатково слід закріпити адміністративну відповідальність у КУпАП для диференціації покарань за незначні чи ненавмисні порушення. Це стане надійною гарантією того, що розширення доступу до послуг через цифрові платформи не призведе до порушення права особи на приватність (ст. 8 ЄКПЛ).

Підсумовуючи, право на доступ до нотаріальних послуг є базовим елементом конституційного права на професійну правничу допомогу. Його належна реалізація в сучасних українських реаліях вимагає гнучкого поєднання інструментів екстериторіальності, розширення квазінотаріальних повноважень для військових, усунення колізій у санкційному законодавстві та надійного кримінально-правового захисту нотаріальної таємниці в умовах тотальної цифровізації.

1.3 Нормативно-правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні та міжнародні стандарти

Функціонування інституту нотаріату як ефективного механізму превентивного правосуддя неможливе без надійної та структурованої нормативно-правової бази. Сучасне нормативно-правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні є багаторівневою системою, що поєднує національне законодавство та імплементовані міжнародні стандарти. Фундаментом цієї системи є Конституція України, зокрема стаття 59, яка гарантує кожному право на професійну правничу допомогу. Водночас стаття 92 Основного Закону визначає, що організація та діяльність нотаріату визначаються виключно законами України, що підкреслює *законодавчу домінанту* в регулюванні цієї сфери та гарантує стабільність правової системи.

Базовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року, який заклав основи співіснування державного та приватного нотаріату, визначив вимоги до професії, види нотаріальних дій та межі компетенції нотаріусів. Як зазначає А. В. Мединська, сучасне національне законодавство, що регулює організацію та діяльність нотаріату, доцільно класифікувати на шість категорій: 1) регулювання структури, функцій та процедур діяльності; 2) регулювання кваліфікації та підготовки нотаріусів; 3) організаційне регулювання; 4)

регулювання правових відносин у сфері нотаріату; 5) регулювання відповідальності та контролю; 6) регулювання використання новітніх технологій. Окрім профільного закону, вагому роль відіграють Цивільний кодекс України, який встановлює вимоги до обов'язкової нотаріальної форми правочинів, та низка підзаконних актів, зокрема Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Оскільки Україна належить до системи латинського нотаріату, ключовим орієнтиром для розвитку національного законодавства є принципи Міжнародного союзу нотаріату (МСЛН). Ці стандарти вимагають від нотаріуса бути незалежним, неупередженим правовим експертом, який діє від імені держави.

Важливим вектором адаптації українського законодавства є євроінтеграційні процеси. Зокрема, імплементація вимог Регламенту ЄС eIDAS (щодо електронної ідентифікації та довірчих послуг) та Директиви ЄС 2019/1151 створює правове підґрунтя для запровадження інструментів електронного нотаріату, безпечного цифрового архівування та дистанційного вчинення окремих нотаріальних дій. МСЛН у своїх Висновках також визнає електронні нотаріальні акти, проте *наголошує на збереженні вимоги фізичної присутності нотаріуса для повноцінної автентифікації волевиявлення сторін, перевірки їхньої дієздатності та запобігання відмиванню коштів.*

Окреме місце у системі правових джерел посідає судова практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Рішення ЄСПЛ формують стандарти правозастосування, обов'язкові для нотаріусів. Так, у справах *«Кечко проти України»* та *«Щокін проти України»* Суд наголосив на важливості захисту права власності (ст. 1 Протоколу №1 до ЄКПЛ) та принципі недискримінації. Для нотаріуса це означає безумовний обов'язок *забезпечувати рівне ставлення до учасників нотаріального процесу та гарантувати законність при посвідченні угод із майном.* У справі *«Іванов проти України»* підкреслено недопустимість затягування правових

процедур, що транслюється на обов'язок нотаріусів своєчасно вчиняти нотаріальні дії.

Сучасні реалії, зокрема повномасштабна збройна агресія та стрімка цифровізація, висвітлили низку критичних проблем у правовому регулюванні нотаріальної діяльності:

1. *Порушення ієрархії нормативно-правових актів та фрагментарність.* Як слушно зазначає Н. Круковес, питання, які за своєю природою мають регулюватися на рівні закону (наприклад, детальні процедурні аспекти), часто регламентуються відомчими наказами Міністерства юстиції, що призводить до правової нестабільності. Спроба кодифікації через розробку Нотаріального процесуального кодексу (проект № 3197) так і не була реалізована, залишивши процедурні прогалини відкритими.

2. *Колізії санкційного законодавства в умовах воєнного стану.* Постанова Кабінету Міністрів України № 164 ввела заборону на вчинення нотаріальних дій за зверненням громадян Російської Федерації. Однак формальне застосування цієї норми призвело до порушення прав громадян РФ, які проживають в Україні *на законних підставах*. Втручання Уповноваженого ВРУ з прав людини підтвердило, що така тотальна відмова без перевірки статусу особи прямо порушує статтю 26 Конституції України щодо рівності прав законних іноземців.

3. *Ризики прискореної цифровізації та вразливість нотаріальної таємниці.* Запровадження Електронного реєстру нотаріальних дій (Постанова КМУ № 619) та проєкту «е-Консул» для громадян за кордоном є позитивним кроком. Проте, як зазначають Л. І. Вдовічена та А. Ю. Павлюк, електронний нотаріат потребує суворих стандартів кібербезпеки. В українському законодавстві досі відсутня спеціальна норма, яка б криміналізувала порушення нотаріальної таємниці (на відміну від законодавства Німеччини), що залишає конфіденційні бази даних вразливими.

4. *Подвійність процедур в умовах бойових дій.* Наділення командирів військових частин повноваженнями посвідчувати заповіти та довіреності захисників (ст. 245, 1252 ЦК України, розширені актами КМУ) є ефективним кроком. Однак передача цих документів для реєстрації до Спадкового реєстру чи Єдиного реєстру довіреностей іноді затримується через логістичні проблеми на фронті, що створює ризики втрати важливих волевиявлень.

З огляду на міжнародний досвід та виклики сьогодення, вдосконалення нормативно-правової бази має здійснюватися за такими напрямками:

По-перше, нагальною є потреба у систематизації та кодифікації нотаріального законодавства. Доцільно повернутися до ідеї ухвалення Нотаріального процесуального кодексу України, який би об'єднав розрізнені процедурні норми (наразі розпорошені у підзаконних актах Мін'юсту) в єдиний законодавчий акт, що відповідатиме принципу правової визначеності.

По-друге, для усунення дискримінаційних колізій необхідно внести офіційні зміни до Постанови КМУ № 164. Слід нормативно закріпити чіткий алгоритм дій нотаріуса: перед відмовою у вчиненні нотаріальної дії особі, пов'язаній з державою-агресором, нотаріус повинен мати законодавчо визначений обов'язок перевірити наявність посвідки на тимчасове/постійне проживання та перевірити особу за санкційними списками РНБО. Це забезпечить баланс між національною безпекою та правами людини.

По-третє, імплементація стандартів цифрового нотаріату має супроводжуватися жорсткими гарантіями. Спираючись на досвід Німеччини, А. В. Мединська слушно пропонує доповнити Кримінальний кодекс України статтею 365-6 «Порушення нотаріальної таємниці». Водночас технічне ведення Електронного реєстру нотаріальних дій має відповідати рекомендаціям МСЛН: система повинна підтримувати багаторівневу аутентифікацію, шифрування (наприклад, AES-256),

створення незмінних журналів аудиту та забезпечувати збереження електронних архівів мінімум на 100 років.

По-четверте, варто розширити компетенцію нотаріусів у сфері *нотаріальної медіації* на рівні Закону (удосконаливши ст. 16-1 Закону «Про нотаріат»). Використовуючи європейський досвід (зокрема Директиву 2008/52/ЄС), слід створити Єдиний реєстр нотаріусів-медіаторів та закріпити принцип *несумісності*: нотаріус-медіатор не має права згодом вчиняти спірну нотаріальну дію щодо сторін, якщо медіація не дала результату, щоб гарантувати абсолютну неупередженість.

Підсумовуючи, нормативно-правове забезпечення нотаріальної діяльності в Україні перебуває на етапі активної трансформації. Його оптимізація вимагає гармонійного поєднання європейських стандартів латинського нотаріату (зокрема у сфері цифровізації та медіації) із гнучкими механізмами реагування на виклики воєнного стану, за умови безумовного дотримання конституційних прав громадян та гарантій професійної незалежності нотаріуса.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО НОТАРІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Вплив воєнного стану на організацію та здійснення нотаріальної діяльності

Повномасштабна збройна агресія проти України стала безпрецедентним викликом для вітчизняної правової системи, вимагаючи негайної адаптації всіх інститутів публічної влади та правозастосування. Інститут нотаріату, як ключовий механізм забезпечення превентивного правосуддя та захисту цивільних прав, зазнав суттєвих трансформацій. Як слушно наголошують дослідники Л. І. Вдовічена та А. Ю. Павлюк, в екстраординарних умовах воєнного часу процедура вчинення нотаріальних дій набуває особливої важливості, оскільки *потреба у правовій визначеності критично зростає на тлі постійних ризиків для життя, масової втрати майна, внутрішнього та зовнішнього переміщення осіб, а також тимчасової нестабільності державного адміністрування*. Відповідно, вплив воєнного стану на організацію нотаріальної діяльності проявився у необхідності забезпечення безперервності послуг за умов обмеженого доступу до державних реєстрів, загрози знищення архівів та фізичної небезпеки для самих нотаріусів.

Першим і найголовнішим нормативно-правовим актом, який визначив нові «правила гри», стала Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану». Цей документ заклав основи для *спрощення доступу до нотаріальних послуг та гнучкості діловодства*. Зокрема, нотаріусам було дозволено засвідчувати справжність підпису на низці документів (наприклад, заявах про дозвіл на виїзд дитини за кордон, довіреностях, заповітах) без використання спеціальних бланків нотаріальних документів — на

звичайних білих аркушах паперу з нанесенням обов'язкових реквізитів,. У разі виникнення загрози неправомірного вилучення або втрати невикористаних бланків чи печаток нотаріуса, законодавство зобов'язало нотаріусів невідкладно їх знищувати зі складанням відповідного акта,.

Важливим аспектом організації роботи стало створення безпечних умов для збереження нотаріальних архівів. Міністерство юстиції України наказом від 17.10.2024 № 2994/5 затвердило порядок тимчасового переміщення документів нотаріального діловодства. Більше того, наказом від 30.05.2025 № 1521/5 Мін'юст запровадив революційну для консервативного нотаріату норму: приватні нотаріуси, чії контори розташовані на територіях можливих або активних бойових дій, отримали право *тимчасово змінювати адресу розташування свого робочого місця в межах відповідної області* до кінця воєнного стану та ще на шість місяців після його скасування,. Це дозволило зберегти архіви та гарантувати громадянам доступ до правової допомоги навіть у прифронтових зонах.

З метою запобігання шахрайству та незаконному відчуженню активів на початку війни функціонування більшості єдиних та державних реєстрів було зупинено. Згодом доступ до вчинення нотаріальних дій щодо цінного майна (відчуження нерухомості, корпоративних прав, цінного майна) було відновлено, але *виключно для нотаріусів, включених до спеціально затвердженого Переліку* (який постійно оновлюється наказом Мін'юсту, зокрема № 4250/5 від 11.12.2023),. Це створило додатковий рівень безпеки для власників цінного майна.

Особливого впливу зазнав інститут спадкування. Т. Ярошевська та В. Мельниченко відзначають, що адаптація оформлення спадщини до умов війни стала життєвою необхідністю. Ключовою зміною стало *скасування територіальної прив'язки місця відкриття спадщини*. Відтепер спадкова справа може заводитися будь-яким нотаріусом України за зверненням заявника, що вирішило проблему доступу до нотаріусів для внутрішньо переміщених осіб,. Також урядом було призупинено перебіг

шестимісячного строку для прийняття спадщини на час дії воєнного стану, що зняло соціальну напругу. В умовах відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріуси отримали дозвіл заводити паперові справи з обов'язковим внесенням відомостей до реєстру протягом п'яти днів після відновлення доступу,.

Щодо військовослужбовців, М. Долинська досліджувала діяльність квазінотаріальних органів, яка в умовах війни набула небаченого масштабу. Держава розширила повноваження командирів військових частин. Сьогодні військовослужбовці можуть просто на позиціях безкоштовно посвідчити у командира довіреності, заповіти, а також *особисті розпорядження на випадок загибелі, полону або зникнення безвісти* (новітній інструмент, запроваджений у 2025 році для розподілу грошового забезпечення),. Такі документи мають повну юридичну силу нотаріально посвідчених актів і підлягають подальшій реєстрації через структури Міністерства юстиції,.

Попри оперативне реагування держави, правове забезпечення нотаріальної діяльності в умовах війни зіткнулося з низкою серйозних проблем:

1. *Колізії у застосуванні санкційних норм.* Постанова КМУ № 164 заборонила вчинення нотаріальних дій за зверненням громадян Російської Федерації. Однак буквально застосування цієї норми призвело до масового порушення прав тих громадян РФ, які проживають в Україні *на законних підставах*. Втручання Уповноваженого ВРУ з прав людини підтвердило, що безпідставна відмова таким особам порушує статтю 26 Конституції України, створюючи дискримінаційну практику в діяльності нотаріусів,.

2. *Ризики дублювання юридичних процесів та втрати документів.* Функціонування нотаріату без доступу до реєстрів (зокрема Спадкового) призводило до ситуацій, коли спадкоємці відкривали паралельні спадкові справи у різних нотаріусів,. Водночас логістичні проблеми передачі заповітів, посвідчених військовими командирами з фронту до Мін'юсту, створюють ризики фізичної втрати волевиявлення захисників.

3. *Вразливість нотаріальної таємниці в умовах цифровізації.*

Адаптація до війни прискорила впровадження Е-нотаріату. Як слушно констатує А. В. Мединська, посилення цифрового документообігу супроводжується зростанням кіберзагроз. При цьому національне законодавство залишається недосконалим у сфері захисту даних: в Україні відсутня спеціальна кримінальна відповідальність за розголошення нотаріальної таємниці, що створює ризики незаконного використання конфіденційної інформації.

Для вдосконалення правового забезпечення доступу до нотаріальних послуг пропонуються такі кроки:

По-перше, усунення дискримінаційних норм. Необхідно внести зміни до Постанови КМУ № 164, нормативно закріпивши обов'язок нотаріусів перед відмовою у вчиненні нотаріальної дії *досліджувати правовий статус іноземця* (зокрема, громадян РФ). Відмова має базуватися виключно на результатах перевірки особи за санкційними списками РНБО та відсутності законних підстав для проживання в Україні.

По-друге, для забезпечення кібербезпеки та довіри до інституту нотаріату, підтримуючи позицію А. В. Мединської, нагальною є потреба *криміналізувати порушення нотаріальної таємниці*. Пропонується доповнити Кримінальний кодекс України статтею 365-6 «Порушення нотаріальної таємниці», яка передбачатиме диференційовану відповідальність (від штрафу до позбавлення волі) за розголошення конфіденційних даних клієнтів. Це убезпечить розвиток Електронного реєстру нотаріальних дій та системи «е-Консул».

По-третє, доцільно інституалізувати практику *нотаріальної медіації* на рівні спеціального закону (удосконаливши ст. 16-1 Закону України «Про нотаріат»). В умовах війни, коли суди перевантажені, нотаріус як нейтральний «юрист ситуації» (за досвідом Німеччини та Франції) може ефективно вирішувати спадкові, сімейні та майнові спори у досудовому порядку. Для цього слід створити Єдиний реєстр нотаріусів-медіаторів та

закріпити принцип професійної несумісності, який унеможливить конфлікт інтересів.

Підсумовуючи, воєнний стан докорінно трансформував організацію нотаріальної діяльності, змістивши акцент із суворого формалізму на гнучкість, екстериторіальність та превентивну безпеку. Подальша оптимізація цього правового інституту вимагає системного підходу, який збалансує інноваційну цифровізацію та розширення компетенцій (медіація) із жорсткими гарантіями збереження нотаріальної таємниці та рівного доступу осіб до правової допомоги.

2.2 Обмеження та спрощення доступу до нотаріальних послуг під час воєнного стану

Введення в Україні правового режиму воєнного стану кардинально змінило парадигму функціонування усіх державних та суспільних інститутів. Сфера нотаріату, як ключовий елемент позасудового захисту цивільних прав та інтересів, зіткнулася з безпрецедентним викликом: необхідністю одночасно забезпечити безперервність надання правової допомоги громадянам в умовах бойових дій та захистити майнові права держави й осіб від рейдерства, шахрайства і посягань з боку держави-агресора. Як слушно наголошують дослідники Л. І. Вдовічена та А. Ю. Павлюк, адаптація нотаріальної діяльності вимагає дотримання балансу між оперативністю, законністю та захистом основоположних прав людини. Вирішення цього завдання зумовило формування дуалістичного підходу законодавця, який полягає у паралельному впровадженні механізмів *спрощення* доступу до окремих послуг та жорстких *обмежень* у сферах підвищеного ризику.

З метою усунення інфраструктурних, територіальних та бюрократичних бар'єрів, що виникли внаслідок збройної агресії, держава запровадила низку інструментів спрощення нотаріальних процедур.

Фундаментальним актом у цій сфері стала Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану».

По-перше, відбулося спрощення вимог до форми нотаріальних документів. В умовах дефіциту та логістичних проблем із доставкою спеціальних бланків, нотаріусам було дозволено вчиняти низку дій (зокрема, засвідчувати справжність підпису на заявах про дозвіл на виїзд дитини за кордон, посвідчувати довіреності та заповіти) на звичайних білих аркушах паперу з нанесенням відповідних комп'ютерних реквізитів. У разі ж загрози захоплення або знищення бланків чи печаток, нотаріус зобов'язаний їх невідкладно знищити, склавши відповідний акт.

По-друге, відбулася докорінна трансформація процедури спадкування через запровадження принципу екстериторіальності. Т. Ярошевська та В. Мельниченко відзначають, що особливості оформлення спадщини в умовах війни стали життєвою необхідністю для переміщених осіб. Відповідно до наказу Мін'юсту від 11 березня 2022 р. № 1118/5, спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини. Крім того, перебіг шестимісячного строку для прийняття спадщини призупиняється на час дії воєнного стану, що мінімізує ризики пропуску строків громадянами.

По-третє, відбулося розширення компетенції органів, уповноважених на вчинення квазінотаріальних дій. М. С. Долинська наголошує на важливості діяльності квазінотаріальних органів під час війни, адже вони гарантують правову допомогу там, де доступ до цивільних нотаріусів відсутній. Так, командири військових частин отримали розширені повноваження безкоштовно посвідчувати довіреності (крім розпорядження нерухомістю), заповіти, а також новітній інструмент — *особисті розпорядження на випадок загибелі, полону або зникнення безвісти*. Такі документи мають повну юридичну силу нотаріально посвідчених актів.

По-четверте, з метою збереження архівів та забезпечення безбар'єрності, Мін'юст наказом №1521/5 від 30 травня 2025 р. дозволив приватним нотаріусам з територій можливих чи активних бойових дій тимчасово змінювати адресу розташування контори в межах області на час воєнного стану та шести місяців після його завершення. Для громадян за кордоном запроваджено проєкт «е-Консул», що з 1 липня 2025 року дозволяє дистанційно онлайн формувати заяви та довіреності.

Поряд із лібералізацією процедур, держава ввела суворі обмеження для захисту національної безпеки та майнових інтересів. Одним із головних кроків стало *обмеження кола нотаріусів, допущених до роботи з цінним майном*. Наказом Мін'юсту № 4250/5 затверджено та постійно оновлюється спеціальний Перелік нотаріусів, яким в умовах воєнного стану дозволено посвідчувати договори відчуження нерухомості, корпоративних прав та цінних паперів. Це превентивний захід проти незаконних реєстраційних дій. Крім того, тимчасово заборонено вчинення виконавчих написів за кредитними договорами, які не є нотаріально посвідченими.

Також встановлено прямі *санкційні обмеження щодо громадян та юридичних осіб держави-агресора*. Згідно з Постановою КМУ № 164, нотаріуси зобов'язані відмовляти у вчиненні нотаріальних дій за зверненням громадян Російської Федерації або юридичних осіб, де кінцевим бенефіціаром є громадянин РФ (крім заяв про вихід з громадянства). А. В. Мединська зауважує, що такі обмеження накладають на нотаріусів додаткові зобов'язання перевіряти можливі зв'язки зацікавленої особи з країною-агресором, що створює нові виклики у їхній діяльності.

Практична реалізація зазначених механізмів виявила низку колізій та правових прогалин:

1. *Дискримінація осіб, які на законних підставах проживають в Україні*. Буквальне застосування Постанови КМУ № 164 призвело до масових порушень прав громадян РФ, які мають посвідки на проживання в Україні і не підпадають під прямі санкції РНБО. Уповноважений ВРУ з прав

людини наголосив, що такі відмови порушують статтю 26 Конституції України. *Шляхи подолання:* Необхідно внести зміни до Постанови КМУ № 164, нормативно закріпивши обов'язок нотаріуса *досліджувати законність підстав перебування іноземця в Україні* та перевіряти особу виключно за санкційними списками РНБО, заборонивши безпідставні відмови законним резидентам.

2. *Вразливість нотаріальної таємниці в умовах спрощення та цифровізації.* Перехід до використання електронних реєстрів (наприклад, ЕРНД) та дистанційного обслуговування підвищує ризики витоку інформації. Як доводить А. В. Мединська, відсутність у національному законодавстві спеціальної кримінальної відповідальності за порушення нотаріальної таємниці робить цей інститут слабо захищеним. *Шляхи подолання:* Враховуючи досвід Німеччини, А. В. Мединська пропонує доповнити Кримінальний кодекс України новою статтею 365-6 «Порушення нотаріальної таємниці». Ця норма має передбачати покарання від штрафу до позбавлення волі (у разі корисливих мотивів), а також визначати умови звільнення від покарання, якщо розголошення здійснене для запобігання злочину або загрози безпеці особи. Це стане надійною гарантією захисту прав громадян у цифровому вимірі.

3. *Дублювання дій через відсутність доступу до реєстрів.* Дозвіл заводити спадкові справи або посвідчувати довіреності (командирами) без негайного внесення до Спадкового реєстру чи Єдиного реєстру довіреностей створював правовий хаос. Відомі випадки паралельного відкриття кількох спадкових справ на одне майно різними нотаріусами. *Шляхи подолання:* З повноцінним запуском Електронного реєстру нотаріальних дій (ЕРНД) слід автоматизувати міжвідомчу взаємодію, що дозволить Міноборони через захищені канали миттєво реєструвати квазінотаріальні акти (заповіти, довіреності) від військових командирів напряму в системі Мін'юсту, уникаючи фактору фізичної втрати паперового документа під час бойових дій.

Підсумовуючи, запроваджені обмеження та спрощення у сфері нотаріату є необхідною реакцією держави на умови війни. Їх ефективність залежить від постійного нормативного коригування, усунення дискримінаційних практик та забезпечення надійного кримінально-правового захисту конфіденційності у процесі цифровізації нотаріальних послуг.

2.3 Проблеми реалізації права на нотаріальні послуги та напрями вдосконалення правового регулювання в умовах воєнного стану

Введення в Україні правового режиму воєнного стану стало безпрецедентним каталізатором масштабних трансформацій у сфері захисту цивільних прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Як слушно зазначають дослідники Л. І. Вдовічена та А. Ю. Павлюк, у воєнний час процедура вчинення нотаріальних дій набуває особливої важливості, оскільки *потреба у правовій визначеності критично зростає на тлі ризиків для життя, втрати майна, масового переміщення осіб та нестабільності державного адміністрування*. Держава була змушена оперативно балансувати між вимогами національної безпеки та необхідністю збереження доступу громадян до правової допомоги. Водночас, форсована адаптація нотаріального законодавства до екстремальних умов виявила низку правових прогалин та проблемних аспектів, які створюють перешкоди для повноцінної реалізації конституційного права громадян на нотаріальні послуги.

Першою і найгострішою проблемою правозастосовної практики стало *колізійне застосування санкційних обмежень та ризик дискримінації*. Відповідно до підпункту 2 пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», нотаріусам імперативно приписано відмовляти у вчиненні нотаріальних дій за зверненням громадян Російської Федерації. Проте,

буквальне виконання цієї норми на практиці призвело до масового порушення прав тих громадян держави-агресора, які проживають на території України на цілком законних підставах (мають посвідки на постійне чи тимчасове проживання). Як зазначив Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, така практика відмов є безпідставною та прямо суперечить статті 26 Конституції України, згідно з якою іноземці, що на законних підставах перебувають в Україні, користуються тими самими правами і свободами, що й громадяни України. Відповідно, формальний підхід без дослідження статусу особи спричинив неправомірне обмеження права на оформлення довіреностей та інших юридично значущих дій.

Другим вагомим проблемним аспектом є *організаційно-процедурні та логістичні бар'єри в умовах бойових дій*. З метою превентивного захисту від шахрайства на початку вторгнення держава відключила або суттєво обмежила доступ до єдиних та державних реєстрів. Згодом, Наказом Мін'юсту № 4250/5 було запроваджено спеціальний Перелік нотаріусів, які мають право вчиняти дії щодо цінного майна. Хоча це підвищило безпеку угод з нерухомістю, доступність таких послуг у регіонах скоротилася. Окрім цього, дозвіл заводити спадкові справи за відсутності доступу до Спадкового реєстру (з вимогою внести дані протягом 5 днів після поновлення доступу) неминуче створював ризики дублювання юридичних процесів та паралельного відкриття кількох справ у різних нотаріусів на одне й те саме майно. Також логістичні проблеми виникли щодо квазінотаріальних дій: командири військових частин отримали життєво необхідні повноваження посвідчувати заповіти, довіреності та особисті розпорядження захисників, проте механізм їх фізичної передачі з передової до Міністерства юстиції для реєстрації наражає ці цінні паперові документи на ризик втрати або знищення.

Третьою, стратегічно важливою проблемою є *вразливість нотаріальної таємниці в умовах тотальної цифровізації*. Відповідаючи на

виклики міграції, держава запровадила інструменти Е-нотаріату. Наприклад, з 1 липня 2025 року стартував проєкт системи «е-Консул», що дозволяє українцям за кордоном дистанційно подавати заяви та оформлювати довіреності онлайн. Водночас, впроваджується повноцінний Електронний реєстр нотаріальних дій. Однак, розширення цифрового доступу об'єктивно підвищує загрозу кібератак та витоку конфіденційної інформації. Як ґрунтовно доводить А. В. Мединська, сучасне українське кримінальне законодавство не містить спеціального складу злочину за порушення нотаріальної таємниці, що залишає цифровізований інститут нотаріату юридично слабо захищеним перед викликами витоку даних. На відміну від Німеччини, де за таке порушення передбачена пряма кримінальна відповідальність (параграф 203 StGB), в Україні це питання регулюється лише загальними нормами.

З огляду на виявлені проблеми, модернізація правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні повинна базуватися на принципах процедурної гнучкості, забезпечення кібербезпеки та абсолютного дотримання конституційних прав людини. Пропонуються такі шляхи подолання проблем:

По-перше, для усунення дискримінаційних колізій необхідно негайно уточнити норми Постанови КМУ № 164. Слід *нормативно закріпити обов'язок нотаріуса перед відмовою у вчиненні нотаріальної дії перевіряти підстави перебування іноземця в Україні та перевіряти особу виключно за санкційними списками Ради національної безпеки і оборони України. Тільки офіційне застосування санкцій (зокрема блокування активів), а не сам лише факт громадянства за умови законного проживання, має слугувати підставою для відмови у наданні послуг. Це забезпечить справедливий баланс між національною безпекою і правами людини.*

По-друге, з метою підтримки інфраструктурної безперервності слід інституалізувати позитивний досвід Мін'юсту. Наказом від 30.05.2025 р. № 1521/5 приватним нотаріусам із зон бойових дій дозволено *тимчасово*

змінювати адресу розташування контори в межах області. Такий механізм релокації слід закріпити у Законі України «Про нотаріат» на постійній основі для будь-яких надзвичайних ситуацій. Для усунення логістичних бар'єрів при реєстрації квазінотаріальних актів (заповітів та розпоряджень захисників) доцільно створити захищений шифрований канал електронної взаємодії між Міноборони та Мін'юстом. Це дозволить уповноваженим командирам невідкладно вносити електронні копії волевиявлень військовослужбовців безпосередньо до ЕРНД, уникаючи фактору фізичної втрати документів під час бойових дій.

По-третє, розвиток цифрового нотаріату та системи «е-Консул» вимагає жорстких правових гарантій захисту даних. Поділяючи наукову аргументацію А. В. Мединської, нагальною є необхідність доповнити *Кримінальний кодекс України* новою спеціальною статтею 365-6 «Порушення нотаріальної таємниці». Згідно з пропозицією, ця норма має передбачати покарання у вигляді штрафу або обмеження волі за незаконне розголошення конфіденційної інформації, а у разі вчинення діяння з корисливих мотивів — позбавлення волі з заборонаю займатися нотаріальною діяльністю. Водночас слід передбачити звільнення від відповідальності, якщо розголошення здійснено з метою запобігання злочину або загрози національній безпеці. Цей крок істотно посилить довіру суспільства до електронних реєстрів.

По-четверте, розвантаження судової системи в період війни та повоєнного відновлення потребує імплементації європейського досвіду *нотаріальної медіації*. Необхідно розширити зміст статті 16-1 Закону України «Про нотаріат» та створити *Єдиний реєстр нотаріусів-медіаторів* під егідою Нотаріальної палати України. Використання медіації у сімейних, спадкових (які зараз масово виникають через втрати) та корпоративних спрах дозволить оперативно вирішувати конфлікти. Важливо також законодавчо закріпити принцип «несумісності» (за досвідом Німеччини): нотаріус, який виступав медіатором, не повинен мати права згодом вчиняти

спірну нотаріальну дію щодо тих самих сторін у тій самій справі, аби гарантувати абсолютну неупередженість.

Підсумовуючи, правове забезпечення доступу до нотаріальних послуг в екстраординарних умовах вимагає комплексного, а не точкового підходу. *Держава повинна перейти від тактики ситуативного реагування до системної кодифікації нотаріального законодавства.* Гнучке поєднання безпечної цифровізації, суворого кримінально-правового захисту нотаріальної таємниці, вдосконалення інструментів екстериторіальності та запровадження повноцінного інституту нотаріальної медіації дозволить перетворити український нотаріат на адаптивний та ефективний механізм превентивного правосуддя.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження ми дійшли наступних висновків:

Сучасне розуміння нотаріальних послуг виходить далеко за межі суто технічної фіксації юридичних фактів чи механічного оформлення бланків. Ми з'ясували, що цей правовий інститут володіє глибокою дуалістичною природою, оскільки він гармонійно поєднує реалізацію делегованих державою владних повноважень із забезпеченням приватних потреб фізичних та юридичних осіб. Нотаріат діє як фундаментальний інструмент превентивного правосуддя, оскільки його щоденна робота має на меті недопущення виникнення майнових суперечок, стабілізацію цивільного обороту та надання укладеним угодам презумпції абсолютної вірогідності. Ми доводимо, що можливість своєчасно та безперешкодно отримати доступ до нотаріальної підтримки становить органічну складову базового конституційного права людини на професійну правничу допомогу. Повноцінна реалізація цього права зобов'язує державу формувати такі правові механізми, за яких жодні зовнішні загрози, включно з повномасштабними бойовими діями, не зможуть позбавити громадян ефективних засобів захисту їхніх активів.

Оцінюючи нормативне підґрунтя функціонування системи, ми побачили гостру необхідність у подоланні фрагментарності законодавства. Чинна нормативна база спирається на величезний масив підзаконних відомчих наказів, що регулярно провокує юридичні колізії та нестабільність правозастосування. Ми переконані, що стратегічним кроком для стабілізації галузі має стати ухвалення єдиного кодифікованого процесуального документа, який би детально регламентував алгоритми вчинення всіх дій. Поряд із цим ми відзначаємо потужний вплив міжнародних стандартів та практики європейських судових інстанцій, які вимагають від вітчизняних фахівців жорсткого гарантування права власності та недопущення будь-яких проявів дискримінації навіть в екстремальних умовах суспільної кризи.

Аналізуючи трансформацію професійної діяльності під впливом військової агресії, ми констатуємо радикальний перехід від консервативного формалізму до вимушеної процедурної гнучкості. Ми схвалюємо оперативні урядові кроки, які дозволили складати юридичні акти без використання бланків суворої звітності, застосовуючи звичайні аркуші паперу для усунення логістичних перешкод. Надзвичайно важливим інструментом порятунку інфраструктури стало надання фахівцям права тимчасово змінювати локацію своїх офісів у межах однієї області, що врятувало архіви від фізичного знищення та зберегло доступ населення до правничої допомоги у небезпечних регіонах. Водночас для унеможливлення рейдерських захоплень ми вважаємо цілком виправданим тимчасове обмеження операцій з цінним майном, коли такі транзакції дозволили проводити виключно перевіреним фахівцям зі спеціального переліку.

Досліджуючи сферу спадкового права, ми звернули увагу на скасування територіальної прив'язки місця відкриття спадщини, що стало рятівним рішенням для вимушених переселенців. Право звертатися до будь-якого доступного фахівця значно спростило бюрократичні процедури, а тимчасове призупинення строків прийняття спадщини зняло зайву соціальну напругу. Однак ми бачимо, що періодичне відключення доступу до електронних баз даних створювало серйозні ризики дублювання процесів, коли спадкоємці через об'єктивні причини відкривали паралельні справи щодо одного й того самого майна у різних фахівців.

Особливий акцент ми зробили на забезпеченні прав військовослужбовців, які перебувають у зонах інтенсивних боїв і фізично позбавлені доступу до цивільної юстиції. Ми палко підтримуємо наділення командирів підрозділів компетенцією посвідчувати документи, що прирівнюються до нотаріальних. Право прямо на передовій оформити довіреність, заповіт чи зафіксувати власну волю щодо розподілу виплат на випадок полону або фатальних наслідків є ключовою гарантією захисту сімей захисників. Проте ми виявили критичне слабе місце у

транспортуванні цих паперових документів до тилових відомств. Для мінімізації ризику їх фізичної втрати ми пропонуємо розробити захищений шифрований канал цифрового зв'язку, який дозволить військовим представникам миттєво вносити електронні копії волевиявлень безпосередньо до загальнодержавних реєстрів.

Розглядаючи тотальну цифровізацію послуг, ми підтверджуємо її високу ефективність для подолання географічних бар'єрів. Запровадження спеціальних цифрових платформ для дистанційного обслуговування громадян за кордоном та запуск повноцінного електронного обліку дій виводять галузь на кардинально новий рівень. Але ми переконані, що такий швидкий перехід багаторазово посилює кібернетичні загрози. Оскільки збереження таємниці є фундаментом суспільної довіри до професії, ми наполягаємо на необхідності жорсткої криміналізації її порушення. Ми пропонуємо інтегрувати до кримінального законодавства нову статтю, яка б передбачала суворі санкції за незаконне розкриття інформації, отриманої під час надання послуг. Одночасно ми вважаємо за доцільне передбачити звільнення від покарання, якщо розкриття відбулося виключно для відвернення тяжких правопорушень чи загроз національній безпеці, поєднуючи це із введенням паралельної адміністративної відповідальності за дрібніші порушення.

Ми також виявили відчутні колізії у правозастосуванні санкційних норм щодо іноземців. Урядові акти впровадили імперативну заборону на обслуговування осіб, пов'язаних з державою-агресором, що на практиці вилилося у масові порушення конституційних прав тих громадян, які легально проживають в Україні та не становлять загрози для держави. Ми доводимо, що такий підхід порушує принцип конституційної рівності. Для врегулювання ситуації ми пропонуємо зобов'язати фахівців перед кожною відмовою ретельно перевіряти статус резидента та спиратися виключно на офіційні списки Ради національної безпеки і оборони щодо застосування персональних обмежувальних заходів.

Ми детально вивчили зарубіжний досвід організації системи, фокусуючись на державах континентальної правової традиції. Ми з'ясували, що у Франції та Німеччині фахівці діють за моделлю незалежних публічних радників, які гарантують юридичну чистоту угод і виступають нейтральними арбітрами. Наш аналіз показує, що французька система активно експлуатує національні цифрові реєстри з надійним криптографічним захистом підписів. Водночас німецький досвід ілюструє більш обережне ставлення до технологій, інтегруючи цифрові інструменти без виключення людського фактора. Ми переконані, що використання блокчейну чи систем штучного інтелекту повинно функціонувати лише як допоміжний засіб для рутинних операцій, оскільки жоден алгоритм не здатен оцінити справжню волю клієнта та взяти на себе юридичну відповідальність за наслідки.

Спираючись на міжнародні практики, ми обґрунтовуємо необхідність оновлення вітчизняної системи доступу до професії. Ми пропонуємо впровадити механізм періодичної переатестації діючих фахівців кожні п'ять років. Цей процес має тестувати не лише знання оновлених законів, але й навички роботи з цифровими базами та дотримання найвищих етичних норм. Для прозорості цього механізму ми радимо сформувати незалежну кваліфікаційну комісію в рамках професійного самоврядування. Ми доводимо, що автоматизація нагляду за підвищенням кваліфікації та авторизацією в реєстрах за допомогою багатфакторної аутентифікації дозволить миттєво фіксувати несанкціоновані доступи та суттєво знизить корупційні ризики.

Ми поглиблено проаналізували структуру компетенції фахівця та дійшли висновку про необхідність її багатокритеріальної класифікації за змістом, природою, часом дії та процесуальною роллю. Зокрема, ми категорично не підтримуємо ідею перетворення права на збір доказової бази в імперативний обов'язок. Ми наполягаємо, що витребування додаткових довідок чи інформації повинно залишатися вільним диспозитивним правом

фахівця, інакше система стикнеться з надмірним тиском з боку зацікавлених сторін та прямим порушенням принципу професійної незалежності.

Насамкінець, ми обґрунтовуємо необхідність розширення компетенції через активне впровадження інституту позасудового врегулювання спорів. Передача функцій примирення у сімейних, спадкових та корпоративних конфліктах дозволить зняти критичне навантаження з національних судів. Ми пропонуємо створити офіційний реєстр фахівців-медіаторів та жорстко закріпити принцип професійної несумісності, згідно з яким особа, яка виступала примирителем, повністю втрачає право вчиняти спірні нотаріальні дії для цих самих клієнтів щодо предмета їхнього конфлікту. Цей крок виступатиме абсолютною гарантією збереження об'єктивності та неупередженості правової системи загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Апалькова І. С. Нотаріат в Україні: становлення та запровадження цифрових технологій. URL: https://journals.uran.ua/sr_law/article/download/235308/234492 (дата звернення: 14.02.2026).
2. Баранкова В. В. Нотаріус як суб'єкт нотаріального процесу. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». 2023. Вип. 76 (1). С. 127–134. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/76_part-1.pdf (дата звернення: 05.03.2026).
3. Баранкова В. В. Права та обов'язки нотаріуса. Право та суспільство. 2023. № 4. С. 45–52. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/4_2023/8.pdf (дата звернення: 22.01.2026).
4. Вдовічена Л. І., Павлюк А. Ю. Адаптація нотаріальної діяльності до умов воєнного стану: нормативний аспект. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Вип. 3, ч. 2. С. 57–62. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.8> (дата звернення: 18.04.2026).
5. Висеканцев О. Законодавство України про нотаріат: перспективи розвитку. Публічне право. 2012. № 3 (7). С. 405–411. (дата звернення: 29.01.2026).
6. Волинець А. Е-нотаріальні дії. Юридична практика. 2022. URL: <https://pravo.ua/articles/e-notarialni-dii/> (дата звернення: 11.02.2026).
7. Грицяк Н. В., Баровська А. В. Інформаційні кампанії як механізм підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері євроінтеграції. URL: https://www.libr.dp.ua/text/sp2007_2_5.pdf (дата звернення: 07.04.2026).
8. Денисяк Н. М. Етика та професійна поведінка нотаріусів України. Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ.

конф. (Одеса, 17 трав. 2019 р.). Одеса, 2019. Т. 2. С. 523–526. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b90a1078-f076-4d05-a8e7-9fb452e8265b/content> (дата звернення: 15.03.2026).

9. Денисяк Н. М. Збереження нотаріусом професійної нотаріальної таємниці. Юридичний вісник. 2021. Вип. 3. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v3_2021/12.pdf (дата звернення: 02.02.2026).

10. Денисяк Н. М. Нормативно-правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 6. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2018/23.pdf (дата звернення: 28.01.2026).

11. Денисяк Н. М. Реформування інституту нотаріату в сучасних умовах євроінтеграції. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/97.pdf> (дата звернення: 20.03.2026).

12. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text> (дата звернення: 03.04.2026).

13. Долинська М. С. Нотаріат : підручник. Львів : Ліга-Прес, 2018. 398 с. (дата звернення: 12.01.2026).

14. Долинська М. С. Нотаріальний процес : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 652 с. (дата звернення: 17.02.2026).

15. Дякович М. М. Нотаріат як інститут охорони захисту прав та інтересів осіб. Право України. 2016. № 6. URL: https://www.pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_ukr_6_16/Diakovych_M_2016_6/ (дата звернення: 09.04.2026).

16. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> (дата звернення: 26.02.2026).

17. Золотухіна О. М. Функції нотаріату: соціолого-правовий аналіз. Соціологія права. 2015. Вип. 3-4. URL: <http://www.soclaw.idpnan.kyiv.ua/v3-4-2015> (дата звернення: 14.03.2026).
18. Кияниця Л. В. Класифікація функцій нотаріату. ScienceRise: Juridical Science. 2022. № 4 (22). С. 57–64. (дата звернення: 01.04.2026).
19. Кияниця Л. В. Роль і значення функцій нотаріату в правовій системі України. Часопис Київського університету права. 2023. Вип. 3. С. 180–186. (дата звернення: 08.02.2026).
20. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат : підручник. Харків : Право, 2019. 416 с. (дата звернення: 24.03.2026).
21. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.01.2026).
22. Коротюк О. В. Нотаріат в умовах війни: практичний посібник. Київ : ОВК, 2024. 112 с. (дата звернення: 21.04.2026).
23. Ли́ла-Ба́рська А. В. Про публічно-правовий статус нотаріуса в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2023. Вип. 1. С. 130–134. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2023/21.pdf (дата звернення: 04.02.2026).
24. Ли́ла-Ба́рська А. В. Цифровізація нотаріальної діяльності в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 8. URL: http://lsej.org.ua/8_2021/53.pdf (дата звернення: 16.03.2026).
25. Марченко В. Нотаріат майбутнього: нові часи – нові правила. Нотаріат України. 2019. № 3 (34). С. 4–6. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2019/10/NU-3-2019.pdf> (дата звернення: 27.02.2026).
26. Мединська А. В. Особливості участі нотаріуса в судовому процесі. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття : тези доповідей учасників V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 листоп. 2021 р.). Харків, 2021. С. 127–129. (дата звернення: 05.01.2026).

27. Мединська А. В. Правове регулювання юридичної відповідальності нотаріусів в Україні: аналіз, проблеми та шляхи вдосконалення. Право UA. 2020. № 3. С. 266–271. (дата звернення: 19.04.2026).

28. Нотаріат в Україні : навч. посіб. / Ю. В. Нікітін та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна. 4-те вид., доп. і перероб. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2016. 586 с. (дата звернення: 13.02.2026).

29. Нотаріальні дії для українців за кордоном — тепер онлайн! Нижньосірогозька територіальна громада. 2025. URL: <https://nsirogozy.gov.ua/> (дата звернення: 08.03.2026).

30. Оновлено перелік нотаріусів, які в умовах воєнного стану вчиняють нотаріальні дії щодо цінного майна. ЮРЛІГА. 2023. URL: <https://jurliga.ligazakon.net/> (дата звернення: 25.01.2026).

31. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 06.02.2026).

32. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 30.01.2026).

33. Чижмарь К. І. Назрів час оновити й доповнити стратегічні шляхи розвитку сучасного українського нотаріату. Юридична Газета. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/nazriv-chas-onoviti-y-dopovniti-strategichni-shlyahi-rozvitku-suchasnogo-ukrayinskogo-notariatu.html> (дата звернення: 24.04.2026).

34. Чижмарь К. І. Поняття нотаріату: питання правової природи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc9/43.pdf> (дата звернення: 15.01.2026).

35. Шевчук Л. Основоположні принципи латинського нотаріату та їх реалізація в Україні: історико-правовий аспект. Вісник Львівського

університету. Серія юридична. 2018. Вип. 66. С. 103–110. (дата звернення: 03.02.2026).

36. Юрченко В. Мета, завдання та функції нотаріуса в умовах реформування юстиції України. Український часопис міжнародного права. 2013. № 1. С. 131–134. (дата звернення: 10.04.2026).